

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-340-28>

УДК 338.242+339.3

ВАСИЛЬЦІВ Тарас

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

<https://orcid.org/0000-0002-2889-6924>

e-mail: tgvas77@ukr.net

МАГАС Денис

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТА СТРУКТУРНОГО РЕФОРМУВАННЯ СЕКТОРУ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У статті розглядаються аспекти державної політики стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу в Україні (на регіональному рівні). Аналізуються питання державної політики стимулювання розвитку та структурного реформування сектору малого і середнього підприємництва в умовах війни, а також актуалізованої нею пришвидшеної євроінтеграції України. Метою дослідження визначено обґрунтування положень економічного механізму стимулювання розвитку та структурного реформування сектору малого і середнього бізнесу в умовах євроінтеграції України. Визначено загальну логіку формування економічного механізму державної політики стимулювання розвитку в секторі малого і середнього підприємництва. Зроблено висновки в частині якості сформованого в регіонах України економічного механізму стимулювання розвитку та структурного реформування малого і середнього бізнесу регіону в умовах євроінтеграції України.

Ключові слова: малий і середній бізнес, суб'єкти господарювання, розвиток, стимулювання, структурне реформування, економічний механізм, війна, євроінтеграція.

VASYLTSIV Taras, MAHAS Denys

SI «Institute of Regional Studies named after M.I. Dolishnyi NAS of Ukraine»

ECONOMIC MECHANISM FOR STIMULATING DEVELOPMENT AND STRUCTURAL REFORM OF THE SMALL AND MEDIUM BUSINESS SECTOR IN THE CONDITIONS OF UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION

The article examines aspects of state policy to stimulate the development of small and medium-sized businesses in Ukraine (at the regional level). The issues of state policy to stimulate the development and structural reform of the small and medium-sized business sector in war conditions, as well as the accelerated European integration of Ukraine actualized by it, are analyzed. The purpose of the study is to substantiate the provisions of the economic mechanism for stimulating the development and structural reform of the small and medium-sized business sector in the context of Ukraine's European integration. The general logic of the formation of the economic mechanism of the state policy for stimulating development in the small and medium-sized business sector is determined. Conclusions are drawn regarding the quality of the economic mechanism formed in the regions of Ukraine to stimulate the development and structural reform of small and medium-sized businesses in the region in the context of Ukraine's European integration. The scientific novelty of the research results lies in the further development of theoretical and methodological and methodological and applied provisions on the formation and implementation of state policy instruments for structural reforms in the country's small and medium-sized business sector. The applied significance of the research results lies in the development of a number of decisions and recommendations that regional state authorities and local governments can implement in order to achieve the desired structural changes and shifts in the business sector of the regional socio-economic system.

Keywords: small and medium-sized businesses, business entities, development, incentives, structural reform, economic mechanism, war, European integration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сектор малого і середнього і середнього бізнесу відіграє важливу економічну (створення ВВП, забезпечення зайнятості, формування конкурентного середовища, посилення маневреності економіки та розвиток її інноваційно-інвестиційного потенціалу, вирівнювання диспропорцій економічного розвитку, забезпечення ефективного використання господарських ресурсів та зростання спеціалізації виробництва, насичення споживчого ринку товарами і послугами) та соціальну (демократизація суспільства, зменшення безробіття, забезпечення соціальної відповідальності, задоволення споживчого попиту та покращення якості життя, виступ соціальною основою ринкової економіки, стимулювання мотивації влади до виконання соціальних функцій) роль. Але створення необхідних для цього передумов потребує ефективного регулювання (запровадження в таких цілях відповідного економічного механізму), а відтак і структурно-інституційних змін системи забезпечення розвитку сектору малого і середнього бізнесу регіону.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам державного регулювання розвитку підприємницького сектора національного господарства приділено багато уваги у працях таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як Акімова Л. М. [1, с.225–232], Аксьонова Т. С. [2, с.130–138], Боярчук Д. [3], Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Волошин В. І. [4, с.32–

51], Гетманець О. [5,с.218–223], Кульпінський С. [6,с.34–38], Миколайчук А. Б. [7,с.32], Ситник Н. С., Стефанків Б. О. [9,с.136–140], Куницька-Іляш М. В., Березівський Я., наконецна Н., Іванова Л. [10,с.1785–1798], Мізюк Б., Зайченко В. [11,с.70–88] та ін.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Проте, в умовах війни традиційні механізми та інструменти управління розвитком підприємницького сектора потребують значного уточнення та вдосконалення.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування положень економічного механізму стимулювання розвитку та структурного реформування сектору малого і середнього і середнього бізнесу в умовах євроінтеграції України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ефективна підтримка розвитку сектору малого і середнього бізнесу від держави повинна бути розумною та рівною для всіх бізнес-секторів, без штучних переваг або дискримінації. Це одна з умов ефективної структурної політики в цьому секторі економіки, дотримання якої сприятиме покращенню економічної ситуації і зменшенню нерівностей, особливо на менш економічно розвинених територіях країни.

У багатьох країнах світу спостерігається активна участь держави у підтримці та розвитку малого і середнього бізнесу. Адже, недостатня ефективність заходів державної підтримки малого і середнього бізнесу може призвести до зменшення ділової активності населення та обсягів діяльності суб'єктів малого і середнього бізнесу, що в результаті може призвести до погіршення якості життя населення. Особливо актуальною є ця проблематика на регіональному рівні управління

Відтак, економічний механізм державного регулювання економіки, який спрямовується на стимулювання розвитку і покращення структурних характеристик в секторі малого і середнього бізнесу країни / регіону, може бути описаний як спосіб, яким органи державної влади використовують різноманітні методи і засоби для забезпечення впливу на економіку з метою досягнення певних цілей. Цей механізм включає у себе систему організаційно-правових структур на різних рівнях управління і систему методів та форм державного контролю у сфері економіки загалом, а також функціонування і розвитку малого і середнього підприємництва зокрема.

Кращими рисами державного регулювання бізнесу є систематичний підхід до забезпечення сприятливого середовища для його розвитку, зокрема малого і середнього сектору економіки, за допомогою економічних, правових, соціальних та організаційних заходів, які в тому числі орієнтуються на структурні зміни й зрушення в аналізованому секторі національного господарства.

Державна політика розвитку малого і середнього бізнесу спрямована на створення правових умов, які підтримують розвиток економіки шляхом оптимізації відносин між владними органами та підприємцями, уникнення недоцільних регулювань, зменшення втручання держави та усунення перешкод для бізнесу, відповідно до законодавства.

Підтримка малого і середнього бізнесу допомагає здійснити реформи, вивести економіку з кризи, сприяє економічному зростанню та розв'язанню соціальних проблем. Таким чином, малі й середні підприємства стають інструментом для здійснення політики реформ та економічної модернізації шляхом швидкого розвитку.

Державна політика спрямована на збільшення кількості малих і середніх підприємств, забезпечення їх успішного функціонування та прибутковості, створення нових робочих місць, що дозволить населенню перейти від бідності до середнього класу шляхом самозайнятості та створення власних суб'єктів господарювання. Формування середнього класу є важливим завданням для соціально орієнтованого ринкового суспільства, оскільки це сприяє поліпшенню економічної ситуації в державі. Тому всі заходи державної політики повинні підтримувати підприємництво та сприяти легкості ведення бізнесу для того, щоб стимулювати громадян до активної участі у малих та середніх підприємницьких проектах.

Досвід високорозвинених країн світу показує, що активне розширення галузей діяльності малих і середніх підприємств у регіоні і впровадження програм сталого просторового регіонального розвитку можуть допомогти досягти значних позитивних результатів. Сталий і структурно збалансований розвиток малого і середнього бізнесу включає такі результати, як ефективне використання людських і природних ресурсів, підтримку бізнесу, розвиток місцевої промисловості, розвиток туризму, створення умов для вищого рівня якості життя населення та збереження культурних цінностей.

Науковці найчастіше вказують, що серед основних проблем у розвитку малого і середнього бізнесу варто виділити: тиск з боку уряду; відсутність підприємницької активності; нестачу грошових коштів; недостатнє надання правової та економічної інформації; обмеженість можливостей елементів інфраструктури для підтримки бізнесу; недостатні знання та навички працівників у галузі малого і середнього бізнесу; низьку ефективність праці; складну систему оподаткування для суб'єктів підприємницької діяльності.

Місцеві органи влади активно підтримують мале й середнє підприємництво, особливо на регіональному рівні, для забезпечення економічного розвитку його суб'єктів. Важливо враховувати регіональні відмінності при прийнятті заходів державної підтримки у цій сфері через орієнтацію цих підприємств на місцеві ринки.

Регіональна політика розвитку малого і середнього бізнесу обумовлена діями державної та регіональної влади, спрямованими на створення сприятливих умов для функціонування суб'єктів малого і середнього бізнесу, так і методами, що впроваджуються на місцевому рівні для підтримки та досягнення основних цілей регулювання.

У рамках проведених досліджень виявлено, що державна підтримка розвитку малого і середнього бізнесу передбачає використання групи інструментів регулювання, що мають бути задіяні органами влади, урахуванням інституційно-організаційних заходів та ресурсів, які надає неприбутковий сектор. Всі ці заходи повинні бути узгоджені зі загальною стратегією макроекономічної політики країни, оскільки сприяння малому й середньому підприємництву є ключовим фактором національного економічного зростання. Держава впливає на соціально-економічний розвиток через регулювання законами та адміністративними заходами, спеціалізоване планування, управління державними підприємствами, фінансово-бюджетний контроль, грошову політику, встановлення цін, а також регулювання у сфері соціальної та екологічної політики. Ці компоненти представляють собою набір взаємопов'язаних засобів, які застосовуються для вирішення конкретних проблем чи досягнення визначених цілей.

Основні способи, за якими держава сприяє розвитку малого і середнього бізнесу включають адміністративно-правові, фінансово-кредитні, інвестиційні, інформаційно-організаційні та інфраструктурно-ресурсні методи. Важливо розуміти основні аспекти державної політики щодо заохочення розвитку малого і середнього бізнесу на регіональному рівні, враховуючи ці та інші аспекти.

Способи, якими держава регулює розвиток малого і середнього бізнесу, включають у себе: установлення правил та умов для діяльності підприємців та втручання у їхню діяльність; створення економіко-правового середовища, що стимулює розвиток бізнесу; підтримку приватної ініціативи через різноманітні заходи; заохочення підприємців до інновацій та фінансування такої діяльності. Важливо стимулювати представників малого і середнього бізнесу до активної інноваційної діяльності, особливо в умовах загального розвитку великих компаній.

Своєю чергою, для забезпечення захисту споживачів та виробників від неякісних товарів використовуються сертифікація та стандартизація як інструменти адміністративного регулювання малого і середнього бізнесу.

Всі ці аспекти пов'язані з розвитком сфери малого і середнього бізнесу, проте важливо враховувати, що регіональні та місцеві органи влади мають обмежені повноваження у встановленні законів відносно оподаткування, конкуренції та загальних принципів формування бізнес-середовища країни. У контексті адміністративно-інституційного регулювання розвитку малого і середнього бізнесу місцева влада в основному визначає ставки місцевих податків, нормативно-правові акти щодо торгівлі, послуг та виробництва, активно спілкується з підприємцями для виявлення та вирішення їх нагальних проблем.

Ефективний розвиток сектору малого і середнього бізнесу у відсутності великого виробництва та під впливом зовнішніх факторів можливий лише при належній державній підтримці. Для цього потрібна ефективна правова політика, яка базується на цільовому програмуванні економіки й включає розробку програм підтримки малого і середнього бізнесу у різних регіонах країни.

Основний мета такого програмування полягає в забезпеченні балансу в економіці, вплив на якість та підтримку розвитку економічних процесів у регіонах з допустимим варіантом їхнього прогресу.

У межах державної політики розвитку малого і середнього бізнесу ефективним інструментом є програмування, яке дозволяє впливати на соціально-економічні процеси та забезпечувати стійке зростання шляхом ефективного використання економічного потенціалу регіонів. Цільові комплексні програми є важливими, оскільки дозволяють урядовим структурам працювати більш спрямовано і оцінювати їх ефективність конкретно. Цільові програми, спрямовані на кілька років, можуть об'єднувати різні ресурси, у тому числі державні і приватні, для вирішення складних та масштабних проблем, на які зазвичай не вистачає коштів і зусиль. Такі цільові програми є ефективним інструментом у випадку настання складних викликів, які вимагають більших зусиль, ніж зазвичай доступно для конкретної галузі або сфери діяльності.

В основному державна підтримка розвитку малого і середнього бізнесу включає в себе програми з підвищення ефективності державної регуляторної політики, оптимізації дозвільних процедур у господарській сфері, фінансової допомоги, розвитку інформаційної підтримки для підприємств, створення умов для інновацій та інвестицій, надання освітніх послуг для підприємців і підтримку інфраструктури малого і середнього бізнесу.

Успішне впровадження ефективних фінансових та кредитних інструментів для малого і середнього бізнесу сприятиме зростанню конкуренції, інновацій та самозайнятості. Це допоможе підвищити рівень доходів населення та створити умови для стійкого економічного розвитку менш розвинених регіонів.

Державна підтримка розвитку малого і середнього бізнесу включає в себе низку заходів, таких як надання прямих та опосередкованих фінансових пільг, створення системи забезпеченого доступу підприємців

до кредитних ресурсів, а також реалізацію різноманітних державних програм підтримки банків, які надають кредити суб'єктам малого і середнього бізнесу.

Державна підтримка розвитку малого й середнього бізнесу також передбачає фінансування бізнес-проектів, пільгове кредитування, створення нових підприємницьких інфраструктур, а також навчальну та перепідготовку для зайняття підприємницькою діяльністю.

Один зі способів фінансового забезпечення та підтримки бізнес-проектів представників малого і середнього бізнесу полягає в урядовій політиці щодо кредитних відносин, де головною метою є залучення фінансових ресурсів. Фінансування переважно отримується від банківських установ та інших інституцій фінансової системи (страхові компанії, довірчі товариства, інвестиційні фонди, інвестиційні компанії, пенсійні фонди), в рамках різноманітних урядових, регіональних та місцевих програм, а також через мікрофінансові установи (кредитні спілки, ломбарди і т. д.). Завдяки впровадженню відповідних цільових програм на рівні держави, області та громади, держава може забезпечити доступність кредитів для розвитку малого і середнього бізнесу.

Необхідно створити стимули для активного та ефективного інноваційного розвитку малих і середніх компаній шляхом створення відповідних умов для формування ефективного фінансового механізму як основи фінансових відносин всередині та за межами підприємств.

З урахуванням цих та інших факторів виникає потреба в залученні фінансування з різних джерел, зокрема з таких як банківські установи, кредитні кооперативи, залучення інвестицій від заощаджень громадян, користування бюджетною підтримкою та інші аналогічні методи

Механізми мікрофінансування стають все більш привабливими та дієвими засобами кредитування підтримки малого і середнього бізнесу у всьому світі. Небанківські мікрофінансові установи можуть надавати фінансування початківцям там, де банки вважають ризики занадто великими.

Для підтримки розвитку малого і середнього бізнесу держава має сприяти доступності кредитів для тих, хто починає підприємницьку діяльність. Це може бути досягнуто шляхом виділення фінансування для зниження відсоткових ставок або надання поворотних позик для розвитку програм і практик кредитної кооперації. Також можна стимулювати банки до надання кредитів малим і середнім підприємствам.

У якості інструментарію державної політики сприяння розвитку малого та середнього бізнесу зі застосуванням непрямого методу державного регулювання можна вести мову про виділення додаткових грантів та субсидій регіонам і місцевим громадам як заохочення за досягнення високого рівня успішності у цій сфері.

Особливо актуальною стає державна політика розвитку малого і середнього бізнесу, яка водночас орієнтується на соціально-економічний розвиток віддалених регіонів, територій і громад через залучення урядових ресурсів для надання консультацій та підтримки бізнес-ініціатив. Важливо забезпечити малому і середньому бізнесу доступ до ресурсного забезпечення та достатню підтримку від держави. Також необхідно вирішити питання доступності та повноти надання інформації.

Підприємці потребують вчасної інформації від місцевих органів влади щодо різних аспектів, таких як податкова політика, фінансові дані, правове середовище для бізнесу, можливості інвестування, участь у грантових проектах, програми підтримки малого та середнього бізнесу, інфраструктура та кадровий потенціал.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Ефективне державне регулювання (шляхом запровадження економічного механізму стимулювання розвитку та покращення структурних характеристик) для розвитку, підвищення конкурентоспроможності та покращення структурних характеристик малого і середнього бізнесу в Україні має бути реалізоване за допомогою спеціально сформованого в таких цілях економічного механізму, який включає в себе аналіз економічних умов, ресурсних можливостей, цілей, стратегічний аналіз альтернативних варіантів, заходи впровадження державної політики, фінансове забезпечення, методику контролю та оцінки результатів. Іншими словами, метою стратегії є зменшення нерівностей у бізнес-активності, зосередження уваги на розвитку малого й середнього бізнесу на рівні територіальних громад для поліпшення ключових показників розвитку малого та середнього бізнесу та наближення їх до середнього рівня області та країни. Стратегічні цілі включають в себе розкриття потенціалу розвитку малого та середнього бізнесу у перспективних галузях економіки, сприяння соціально-економічному розвитку регіонів та громад через сектор малого та середнього підприємництва, поширення інновацій у секторі малого та середнього бізнесу в межах регіональної та місцевої економіки, розвиток інтелектуального потенціалу для підприємництва та покращення якості життя населення, а також реалізацію потенціалу малого та середнього бізнесу у рамках сталого розвитку територій і громад.

Заходи, спрямовані на поліпшення фінансового забезпечення, удосконалення бізнес-середовища і нормативно-правове регулювання, в межах економічного механізму державної політики в аналізованій сфері можуть сприяти розвитку малого та середнього бізнесу через комплексний вплив державного регулювання. Інструментом ефективного планування в державному управлінні є створення дорожніх карт, які покладають

у собі конкретні заходи, відповідальних за їх виконання, ресурсне забезпечення, цілі та очікувані результати, методи моніторингу, систему контролю і відповідальності.

Перспективи подальших досліджень стосуються обґрунтування системи ресурсного забезпечення політики розвитку малого і середнього і середнього бізнесу України в умовах повномасштабної війни.

Література

1. Акімова Л. М. Методологічні підходи щодо оцінювання фінансової безпеки на рівні державних установ. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 1 (54). Ч. 2. С. 225–232
2. Аксьонова Т. С. Актуальні загрози та ризики фінансовій безпеці України та роль держави у її забезпеченні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 130–138.
3. Боярчук Д. Економіка війни. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/03/4/683280/>
4. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Волошин В. І. Стратегічні імперативи державної політики протидії гібридним загрозам і забезпечення фінансово-економічної безпеки України. *Економіка України*. 2021. Вип. 2. С. 32–51.
5. Гетманець О. Фінансова безпека як об'єкт правового регулювання. *Фінансове право*. 2020. № 3. С. 218–223.
6. Кульпінський С. Роль фінансової безпеки України в поглибленні інтеграційних стосунків з європейськими країнами. *Фінансова консультація*. 2000. № 5. С. 34–38.
7. Миколайчук А. Б. Методичний підхід до прогнозування рівня фінансової безпеки держави в системі моніторингу. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. № 38. С. 32.
8. Порятунк економіки: вчимося господарювати в умовах війни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3463896-poratunok-ekonomiki-vcimosa-gospodaruvati-v-umovah-vijni.html>.
9. Ситник Н. С., Стефанків Б. О. Фінансові аспекти складників економічної безпеки держави. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2018. Випуск 1–2 (44). С. 136–140.
10. Lupak R., Kynytska-Iliash M., Berezivskyi Y., Nakonechna N., Ivanova L., Vasylytsiv T. Information and analytical support system of enterprise competitiveness management. *Accounting*. 2021. 7 (7), 1785–1798.
11. Lupak R., Mizyuk B., Zaychenko V., Kynytska-Iliash M., Vasylytsiv T. Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy. *Agricultural and Resource Economics*. 2022. Vol. 8. № 1. P. 70–88.

References

1. Akimova, L. M. (2018). Methodological approaches to the assessment of financial security at the level of state institutions. *Efficiency of public administration*. Iss. 1 (54). Vol. 2. pp. 225–232.
2. Aksyonova, T. S. (2021). Actual threats and risks to the financial security of Ukraine and the role of the state in ensuring it. *Investments: practice and experience*. no. 17. pp. 130–138
3. Boyarchuk, D. (2022). Economy of war. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/03/4/683280/>
4. Vasylytsiv, T. G., Lupak, R. L., Voloshyn, V. I. (2021). Strategic imperatives of the state policy of countering hybrid threats and ensuring financial and economic security of Ukraine. *Economy of Ukraine*. Iss. 2. pp. 32–51.
5. Hetmanets, O. (2020). Financial security as an object of legal regulation. *Financial law*. no. 3. pp. 218–223.
6. Kulpinsky, S. (2000). The role of financial security of Ukraine in deepening integration relations with European countries. *Financial consultation*. no. 5. pp. 34–38.
7. Mykolaichuk, A. B. (2012). Methodical approach to forecasting the level of financial security of the state in the monitoring system. *Herald of the economy of transport and industry*. no. 38. pp. 32.
8. Saving the economy: learning to manage in war conditions. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3463896-poratunok-ekonomiki-vcimosa-gospodaruvati-v-umovah-vijni.html>.
9. Sytnyk, N. S., Stefankiv, B. O. (2018). Financial aspects of the components of economic security of the state. *Scientific and industrial magazine "Business-navigator"*. Iss. 1–2 (44). pp. 136–140
10. Lupak, R., Kynytska-Iliash, M., Berezivskyi, Y., Nakonechna, N., Ivanova, L., Vasylytsiv, T. (2021). Information and analytical support system of enterprise competitiveness management. *Accounting*. no. 7 (7). pp. 1785–1798.
11. Lupak, R., Mizyuk, B., Zaychenko, V., Kynytska-Iliash, M., Vasylytsiv, T. (2022). Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy. *Agricultural and Resource Economics*. Vol. 8. no. 1. pp. 70–88.